

Siromaštvo i socijalna isključenost

Uz »Europsku godinu borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti 2010.«

*Stjepan Baloban**

Premda smo ušli u treće tisućljeće i prije više desetljeća mislili da će se s vremenom smanjiti siromaštvo i u svijetu stvoriti uvjeti za pravedni razvoj u svakom njegovu dijelu, iznova se susrećemo sa starom problematikom i novim oblicima siromaštva i socijalne isključenosti. Što se promijenilo primjerice u odnosu na četvrto stoljeće, u kojem je djelovao sveti Bazilije Veliki (330–379)? Bazilije Veliki u svojim *Govorima* piše: »Kad bi svatko uzimao samo onoliko koliko mu je neophodno, nitko ne bi bio ni bogat, ni siromah... Kruh koji zadržavaš za sebe pripada onomu koji je gladan; odijelo koje čuvaš u ormaru za rublje pripada onomu koji je gol; cipele koje ti trunu u kući pripadaju onomu koji je bos; novac koji čuvaš pod zemljom pripada onomu koji je u stisci.«

Svijest o organiziranoj borbi protiv siromaštva u svijetu počela je dobivati konkretne obrise u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. S jedne strane, pojedine zemlje, prije svega europske, pokušale su se unutar svojih granica boriti protiv siromaštva, razvijajući određeni model socijalne države. Snažnim razvojem globalizacije krajem 20. stoljeća ti su modeli upali u krizu i nisu mogli riješiti problem novijih oblika siromaštva i socijalne isključenosti. S druge strane, na svjetskoj razini pod utjecajem Ujedinjenih naroda, a na europskoj razini ujedinjavanjem europskih zemalja u Europsku uniju, problem siromaštva i socijalne isključenosti postaje *zajedničkim problemom* o kojem se, istina, ozbiljnije raspravlja i donose zajednički dokumenti nego što se konkretno čini u odnosu na siromašni dio svijeta ili siromašni dio stanovništva u pojedinoj zemlji. Bez obzira na dosadašnju stvarnu neučinkovitost u rješavanju siromaštva u svijetu, potrebno je naglasiti da je važan svaki pokušaj *jačanja svijesti o odgovornosti svih ljudi* za stanje siromaštva i socijalne isključenosti. U tom kontekstu Organizacija ujedinjenih naroda je 1992. godine proglasila *Svjetski dan borbe protiv siromaštva*, koji se obilježava svake godine 17. listopada. Europski parlament je proglasio, a u listopadu 2008. godine Vijeće ministara je na temelju prijedloga Europske komisije odobrilo *Europsku godinu borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti 2010.*

U ovom projektu borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, za koji je Europska unija izdvojila 17 milijuna eura, sudjeluje 27 zemalja Europske unije te

* Prof. dr. sc. Stjepan Baloban, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. Adresa: Vlaška 38, p. p. 432, 10001 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: stjepan.baloban@zg.t-com.hr

Norveška i Island. U njemu, nažalost, ne sudjeluje Hrvatska premda je pred vratima Unije. Sam projekt je važan zbog toga jer uz dobivanje određenih materijalnih sredstava potiče važne čimbenike u društvu (regionalne i lokalne vlasti, socijalne partnere te napose organizacije civilnoga društva) na vlastiti angažman i brigu, ali i zajedničko traženje rješenja za ljude u vlastitoj sredini koji su siromašni ili su pred vratima siromaštva i socijalne isključenosti. Zašto se Hrvatska, koja je pred završetkom pregovora o ulasku u EU nije, poput Norveške i Islanda, pridružila ovom projektu? Je li možda razlog u tome što hrvatski političari žele pokazati kako je stanje u Hrvatskoj bolje nego što stvarno jest? Ili je, što bi također moglo odgovarati istini, odgovornima jednostavno »promaklo« jer su previše zaočupljeni unutarnjim obračunima kako zadržati ili kako doći na vlast? Činjenica je da u Hrvatskoj postoje i siromašni, i socijalno isključeni, i da o uspješnosti sadašnjih gospodarskih i političkih poteza ovisi hoćemo li u budućnosti imati više ili manje siromašnih i socijalno isključenih.

Uz »Europsku godinu borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti« potrebno je istaknuti činjenicu da je *osjetljivost za čovjeka u potrebi*, posebno materijalno siromašnog, *prisutna od početka kršćanstva*, a u Katoličkoj crkvi su postojali i postoje različiti konkretni oblici pomoći siromašnima. Naime jedna od temeljnih dimenzija kršćanstva i vjerskoga života kršćanina je *njegova socijalna dimenzija*. Sve do velikih promjena u društvu u 19. stoljeću i do prve socijalne enciklike pape Lava XIII »Rerum novarum« (1891), pomoć siromašnima se ostvarivala uglavnom preko milostinje, tj. vjernici su pozivani da se odriču dijela svojih sredstava u korist siromašnih. Kao vanjski znak te trajno prisutne svijesti nastajale su pojedine redovničke zajednice čija je karizma *briga i pomoć siromašnima*. Te redovničke zajednice su svojim načinom života i vanjskoga djelovanja pokazivale ono što bi svaki kršćanin u konkretnom životu trebao činiti: biti osjetljiv na potrebe čovjeka u nevolji. Nekada je riječ o čovjeku kojemu su potrebna materijalna sredstva, a nekada je riječ o nekom drugom obliku pomoći. Od redovničkih zajednica spomenimo *Obitelj svetog Vinka Paulskoga* koja je u Hrvatskoj na osobit i učinkovit način prisutna po Družbi sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga. Veliki jubilej, 350. obljetnicu smrti sv. Vinka Paulskoga (1581–1660) i sv. Lujze de Marillac (1591–1660) članice i članovi te velike redovničke obitelji obilježili su »Vinkovskom godinom« (2009–2010), koja je u Hrvatskoj završila međunarodnim simpozijem pod nazivom »Kršćanska ljubav — ssevremeni izazov« i euharistijskim slavljem u Zagrebačkoj katedrali (Zagreb, 14–16. rujna 2010).

Kao odgovor Katoličke crkve na novu društvenu situaciju krajem 19. i početkom 20. stoljeća u pojedinim zemljama se osniva Caritas, preko kojega se pruža organizirana pomoć siromašnima. Prvi caritas je osnovan u Njemačkoj (Freiburg, 1897), a nakon njega osniva se caritas u Austriji (1901), Švicarskoj (1905) i Francuskoj (1939). Prvi caritas u hrvatskim krajevima je *Caritas Zagrebačke nadbiskupije*, službeno osnovan 1933. godine, u čijoj organizaciji je značajnu ulogu imao tada mladi svećenik Alojzije Stepinac.

Druga polovica 20. stoljeća bilježi različite, više ili manje uspješne pokušaje rješavanja problema siromaštva. Na svjetovnoj razini tako nastaju rasprave o socijalnoj politici, a u crkvenim odnosno teološkim krugovima mogu se pronaći zna-

koviti pokušaji unutar socijalnog nauka Katoličke crkve. Vrijedi spomenuti socijalnu encikliku pape Pavla VI »*Populorum progressio*« (1967) o razvoju, u kojoj Papa problematiku siromaštva u svijetu unosi u službeni socijalni nauk Crkve te ističe da je *razvoj novo ime mira* (usp. 76–80). Dvadeset godina nakon toga veliki socijalni papa Ivan Pavao II u enciklici »*Sollicitudo rei socialis*« (1987) ukazuje na problem moralnog značaja razvoja i zapreka što mu stoje na putu. Na osobit način spominje dvije: isključiva pohlepa za dobitkom i žeđ za vlašću (usp. br. 37) te poziva na solidarnost jer »*Opus solidaritatis pax*« — Mir je plod solidarnosti (br. 39). Sadašnji papa Benedikt XVI cijeli drugi dio svoje prve i programatske enciklike »*Deus caritas est*« (2005) posvećuje karitativnom djelovanju Crkve, što upućuje na važnost koju Katolička crkva pridaje problemu rješavanja siromaštva i socijalne isključenosti u svijetu.

Kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, rješavanje problematike siromaštva i socijalne isključenosti u novim je okolnostima života zahtjevnije nego se to na prvi pogled čini. Zbog toga se provode empirijska istraživanja kojima se nastoji ustanoviti stupanj siromaštva, ali i vidjeti uzroke koji vode siromaštvu i socijalnoj isključenosti. Svoj doprinos rješavanju tog problema u Hrvatskoj daje i Katolička crkva, i to na dva načina. *Prvi* i trajno prisutan su različite konkretne aktivnosti koje provodi bilo Hrvatski caritas, bilo dijecezanski caritas i u pojedinim (nad)biskupijama. *Drugi*, isto tako važan način, doprinos je otkrivanju siromaštva i socijalne isključenosti. Pod tim vidom spominjem empirijsko istraživanje pod nazivom »Siromaštvo u Hrvatskoj« (ožujak — travanj 2004), provedeno od Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK i Hrvatskoga caritasa.

Spomenimo na kraju da se u Hrvatskoj pitanjima siromaštva i socijalne isključenosti bave poznati i priznati stručnjaci iz društvenih i humanističkih znanosti. Nezaobilazna je skupina stručnjaka vezana uz studij socijalnog rada i socijalne politike iz Zagreba. Spomenuto istraživanje crkvenih institucija pokazuje da je pitanje odnosa prema siromašnima i socijalno isključenima važno i za teologe, i za Crkvu u Hrvatskoj. Uz tradicionalne oblike, u Hrvatskoj su sve vidljiviji i *novi oblici siromaštva* koji se na prvi pogled ne uočavaju, a dugoročno su veoma opasni. Primjerice, život na kredit ili nemogućnost otplaćivanja preuzetih kredita može osobe, ali i njihove obitelji odvesti u »dužničko ropstvo«; mladi nezaposleni ili oni koji su izgubili posao; ljudi koji su upali u neku od ovisnosti kao što su alkohol (sve više djece i mladih), droga i sve raširenija ovisnost o kocki (prema nekim procjenama u Hrvatskoj ima preko 50. 000 patoloških ovisnika o kocki i znatno više onih koji su na »putu da to postanu«). Siromašni i socijalno isključeni briga su cijeloga društva. No državu i njezine institucije nitko ne može osloboditi od konkretne pomoći onima koji su slabiji, ranjiviji ili nisu dobili pravu prigodu za uspjeh u životu.